Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Razgovor sa Muharemom Bazduljem

John K. Cox

Muharem Bazdulj, rođen 1977.godine, jedan je od vodećih pisaca mlađe generacije koji se pojavio u zemljama bivše Jugoslavije. Piše u više žanrova, uključujući romane, pripovijetke, poeziju i eseje, a također je aktivan kao novinar i prevodilac.

Jedna njegova zbirka pripovijedaka pojavila se na engleskom (''The Second Book'', Northwestern University Press, 2005). Autor je ukupno devet knjiga, uključujući i nedavno objavljenu zbirku priča Čarolija. Trenutno živi u Travniku i Sarajevu. John K. Cox trenutno prevodi neka od Bazduljevih djela.

John K. Cox: Pišete novinske članke i eseje kao i svojevrsnu prozu sa jakim historijskim, filozofskim i dokumentarnim elementima. Koje su glavne teme i preokupacije u vašim publicističkim djelima?

Muharem Bazdulj: Moja publicistika se može podijeliti na dva dijela. Pišem o knjigama, filmovima, popularnoj muzici, pa čak i o sportu. Ali pišem i o politici, recimo komentare u novinama. Dugo vremena sam izbjegavao pisati o političkim pitanjima, ali u savremenoj Bosni prije ili kasnije čovjek otkrije da, ako se ne baviš politikom, politika će se baviti tobom.

JKC: Preveli ste i nešto poezije s engleskog jezika na bosanski od autora kao što su Joseph Brodsky, W.B. Yeats i Philip Larkin. Koje druge pjesnike želite prevesti i, što je još važnije, kako znate kada jedna pjesma treba i zaslužuje da bude prevedena?

MB: Kada mi se neka pjesma dopadne toliko da želim vidjeti kako će zvučati na mom jeziku, onda znam da treba i da zaslužuje da bude prevedena. Posljednjih nekoliko mjeseci sam prevodio poeziju Richarda Wilbura. Ovaj prevod (izbor od dvadesetak pjesama) će uskoro biti objavljen u jednom zagrebačkom književnom časopisu.

JKC: Vidim da ne vjerujete u onu staru tvrdnju da se poezija ne može autentično prevesti. Da li se možda držite modernijeg mišljenja da samo pjesnik može prevoditi poeziju?

MB: Na neki način, da. Mislim da dobar prevodilac poezije ne mora biti pjesnik sa nekoliko svojih djela poezije, ali mislim da mora imati pravog pjesničkog dara.

JKC: Da ste u prilici da ljudima u anglofonskom svijetu koji žele osjetiti ljepotu i

raznovrsnost balkanske kulture i historije preporučite tri knjige, koja bi to djela bila?

MB: Ilijada od Homera, Travnička hronika od Ive Andrića i Imaginarni Balkan od Marije Todorove. Prvo je ep, drugo roman, a treće je istorija: svako od ovih djela dostupno je ljudima u anglofonskom svijetu i svako je istinski vrijedno njihove pažnje.

JKC: Vaše najnovije djelo je roman Tranzit, kometa, pomračenje. Budući da nije dugo u opticaju, možete li nam reći nešto više o ovoj knjizi?

MB: To je roman u tri dijela. Tema prvog dijela je putovanje Ruđera Boškovića od Istanbula do Sankt Peterburga u 18.stoljeću. Bošković je bio slavni naučnik, rođen u Dubrovniku a odrastao u Italiji, koji je kao jedan od prvih zapadnjaka putovao kroz Bugarsku, Rumuniju i Moldovu. Drugi dio se dešava krajem 20. i početkom 21.stoljeća u Moldovi, sa jednom djevojkom u glavnoj ulozi. Treći dio je o jednom piscu u savremenoj Bosni i ovaj dio povezuje prethodna dva.

JKC: Objavljivali ste u svim žanrovima osim drame. Objavili ste knjige pripovijedaka, romane, eseje i pjesme, kao i mnoge tekstove za novine i časopise. Na čemu trenutno radite?

MB: Prije nekoliko dana objavio sam novu knjigu pripovijedaka pod naslovom Čarolija. Ona sadrži trinaest pripovijedaka, većinom prethodno objavljenih u književnim časopisima i magazinima u Bosni, Hrvatskoj, Srbiji, Sloveniji i Francuskoj.

JKC: Smatrate li riječ ‘’Balkan’’ pogrdnom? Kao historičar, ja lično ne, mada znam da je ta riječ opterećena mnogostrukim konotacijama.

MB: Ne smatram je pogrdnom, iako, kao što kažete, znam da je riječ opterećena svakojakim konotacijama. Prošle godine sam objavio esej u kojem sam pokušao objasniti zašto riječ ‘’Balkan’’ može također imati i jako pozitivno značenje.

JKC: Kako ste otkrili da se želite profesionalno baviti pisanjem? Ili je to jednostavno bio poziv kojem niste mogli odoljeti?

MB: Prije mnogo vremena, pročitao sam u jednoj kratkoj historiji filozofije krasnu rečenicu koju još uvijek pamtim. Parafraziraću: ‘’prije Sokrata, filozofi su bili zaokupljeni metafizičkim pitanjima, ali on se prvi počeo zanimati za ljudski život i pitanja u vezi s njim.’’ U mom životu, rat je odigrao ulogu koju je Sokrat odigrao u historiji filozofije. Kao dječak, prije rata, mnogo više sam bio zainteresiran za matematiku i fiziku (da ne spominjem nogomet i košarku) nego za književnost. Međutim, nakon što je izbio rat, shvatio sam da književnost postavlja mnogo važnija pitanja, uopšte govoreći, nego bilo koja društvena ili egzaktna nauka.

JKC: Kada ste shvatili da pišete i govorite bosankim, a ne srpsko-hrvatskim jezikom?

MB: To je bilo više shvatanje drugih ljudi a manje moje. Jean-Paul Sartre je napisao da je Židov osoba koju drugi vide kao takvu. Tako nekako je i sa jezikom na Balkanu. Jezici koji se govore u Bosni, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji su u osnovi jedan te isti jezik, ali njhove ‘’različitosti’’ su, kako se kaže, više u “očima posmatrača”.

JKC: Čitav jedan splet međunarodnih perspektiva i pojava u kulturi, posebno onih filozofske prirode, ili nedavnog, pop-kulturnog porijekla, isprepliću se u vašem djelu. Kako uspijevate "arhivirati" sve te perspektive i slike u vašoj glavi ili u vašim bilježnicama?

MB: Pretpostavljam da je odgovor u radoznalosti i dobrom pamćenju. Uživam čitati otkad pamtim, čitati bilo šta. Usput, jako mi se dopada Historija čitanja od Alberta Manguela. Ali ja čitam kao hedonista i to gotovo nikad nije potraga za nečim što bi mi moglo koristiti u radu. Jednostavno čitam, a stvari i ideje mi dolaze same od sebe. Slično je i sa putovanjima, iako ja ne putujem baš mnogo. Bosanci trebaju vizu za ulazak u skoro svaku zemlju svijeta, a sam proces dobijanja vize obično je vrlo ponižavajući. To je politika, pretpostavljam; kao što sam rekao prije, u savremenoj Bosni prije ili kasnije otkriješ da ukoliko se ne baviš politikom, ona se bavi tobom.

JKC: Recite mi nešto o sebi i grupi U2. Vaša knjiga One like a Song je izvrsno djelo. Vidim je kao veliki postmoderni eksperiment, bricolage koji sakuplja više od stotinu godina historije i upućuje na nedavne događaje i živote ljudi na Balkanu. Kako je došlo do toga da U2 posluži kao izraz ili mjerilo za taj eksperiment?

MB: Bila je to moja prva knjiga i iz nekog razloga sam želio da bude drugačija od od većine proznih debija; želio sam da bude što dalje od autobiografskog. U toj knjizi, muzika grupe U2 je nekakva vrsta mog privatnog ''zvučnog zapisa''. Autobiografije nema u sadržaju ali je, da tako kažem, u formi. Nazivi albuma i pjesama U2 na neki način povezuju historiju s našim vremenom. Na primjer, kada pogledate kartu Bosne, podsjeća vas na srce pa je to razlog zašto sam upotrijebio naziv ''Heartland'' sa njihovog albuma kao neku vrstu metafore.

JKC: Ponekad volim postaviti provokativna pitanja i davati nekonvencionalne sudove kako bih podstakao diskusiju: možda je to profesionalni rizik univerzitetskog nastavnika. Mislim, na primjer, da je najljepša pjesma svih vremena i svih jezika, ''Sommer'' (Ljeto) od Ernesta Stadlera. Smatram da je Carev grob Josepha Rotha najbolji evropski roman. Knjiga koja me, bez ikakve sumnje, "najviše promijenila" jesu Plodovi gnjeva Johna Steinbecka, iz nekih tinejdžerskih razloga, ali ću vas poštedjeti objašnjenja. No, ovo hoću da vas upitam: ima li nekih provokativnih stvari koje biste voljeli reći?

MB: To mi se pitanje jako dopada. Dopustite mi najprije da se poslužim vašim kategorijama. Najljepša pjesma svih vremena i jezika jeste ''1. september 1939'' od W.H. Audena. Najveći evropski roman je možda Godina smrti Ricarda Reisa Jose Saramage. Knjiga koja me je "najviše promijenila" jeste Ljubav i Zapad Denisa de Rougemonta. Najbolji film 90-tih je Neslomljivi od M. Nighta Shyamalana. Najbolja (pjevana) pjesma svih vremena je svakako "One" grupe U2. Najljepša žena današnjice je Marija Šarapova.

JKC: Od mnogih djela koja ste napisali, koje vam je najdraže, i zašto?

MB: To je veoma teško reći, a to se također mijenja s vremenom. Poneked mi se čini da je posljednje djelo ono koje je uvijek najbliže mom srcu u tom trenutku. To bi onda bila Čarolija, zatim Tranzit, pa Druga knjiga.

JKC: Da li vam vaši prijatelji ili čitaoci ikada kažu da u vašim knjigama vide vas? U kojim djelima najviše pronalazite Muharema Bazdulja?

MB: Vladimir Nabokov je negdje napisao (čini mi se da je riječ o njegovom epilogu Loliti) da u svakoj knjizi postoje mali detalji koji sadrže bit pisca. U Loliti, na primjer, on kaže, i ja parafraziram, dio koji najviše upućuje na Nabokova jeste spisak učenika iz razreda Dolores Haze. Najviše Muharema Bazdulja u Drugoj knjizi, je na primjer, u eponimskoj priči ”Druga knjiga”, u zadnjem odlomku ”Crvenog cvijeta”, i nešto u pjesmama iz priče ”Pjesnik”. Neki moji prijatelji me najviše vide u trećem dijelu Tranzita, a neki u raznim drugim pripovijetkama.

JKC: Postoji jak naglasak u Drugoj knjizi na sinkretizmu ili bar na paralelnim vidovima kulture koji prevazilaze nacionalne, vjerske i vremenske granice. Mogli bismo to shvatiti kao nasljedstvo ili zalihu vjerovanja i običaja koji povezuju muslimane, pravoslavce, katoike, Jevreje i druge grupe, uključujući čak i Kineze i Egipćane iz davne prošlosti. Da li vam taj zbrkani kulturni pedigre svakog društva na planeti na kraju daje nadu, ili tu nadu treba da tražimo drugdje?

MB: Postoji nešto u ljudima što je ”starije” i važnije od njihove religije. Sinkretizam koji pominjete baca svjetlo na ljudsku kvalitetu. Ljudi različitih kulturnih i vjerskih tradicija imaju mnogo više zajedničkog nego što se to čini na prvi pogled. Svi smo mi prvo ljudi pa tek onda muslimani, kršćani, Jevreji ili bilo šta drugo. Kao što kaže Stingova pjesma ”Rusi”, ”Svi mi dijelimo istu biologiju, bez obzira na ideologiju.”

JKC: U vašem romanu Đaur i Zulejha i priči ”Drugo pismo iz 1920” pišete o Bosni s pogledom izvana kojim je posmatraju moćni posjetioci sa Zapada. U ranijem djelu je to Lord Byron, u kasnijem UNPROFOR. Ovo je naročito važno zbog orijentalističke dileme: Zapad ne razumije Istok, ali i dalje ima ogromnu moć nad njim i upotreba te moći je nekako uslovljena tim nerazumijevanjem. Postoje li još neke slične ”posjete” koje biste voljeli istražit? Rebecca West? Basil Davidson? D’Annunzio, da budem provokativan? Možda su neki od njih bili u pravu kada su u pitanju pojedini dijelovi bivše Jugoslavije?

MB: U jednom pismu Ivo Andrić je napisao da su ga uvijek zanimali dodiri Istoka i Zapada, bilo da je riječ o sukobu ili saradnji. Razumijevanje i nerazumijevanje između Istoka i Zapada jedna je od rijetkih tema koje su uvijek istovremeno i stare i nove. Neke od posjeta koje pominjete bi možda bilo zanimljivo istražiti u formi eseja.

JKC: U ”Priči o dva brata” govorite o osnovnim narativnim ”činjenicama koje … sudbinu [ljudi] poput nepoznate zvijezde nepogrešivo smještaju u vječito sazviježđe…”. Meni se čini da je to glavno obilježje vašeg pisanja opšte—neka vrsta upornog nastojanja da povežete portretiranje pojedinačnih likova, emocija, ili psihologije s višim filozofskim idejama ili s biografijama dobro poznatih ličnosti van Bosne i Hercegovine. Je li moguće posmatrati vaša djela na takav način? Da li to radite kako biste smjestili Bosnu u šire svjetske okvire? Ili zato što uključivanje pojedinačnih priča u tok i kontekst šireg ljudskog miljea nudi utjehu i putokaz?

MB: Pa, nisam siguran. Možda ste u pravu kada kažete da ”želim smjestiti Bosnu u šire svjetske okvire”. Bosna je zaista mala zemlja, ali je tokom mog odrastanja bila, na

žalost, u središtu svjetske pozornosti. Smatram da u svom pisanju ponekad želim učiniti ovu zemlju ”pupkom svijeta” u nekom drugom smislu. Ali također mislim da je ”uključivanje pojedinačnih priča u tok i kontekst šireg ljudskog miljea” jedna od osnovnih osobina (post)moderne proze. Mogli bismo upotrijebiti iste izraze da opišemo djela Paula Austera, Roberta Bolaña ili Salmana Rushdija.

JKC: U Drugoj knjzi, Nietzsche, Augustin (Augustine), William James i druge filozofske figure igraju važnu ulogu. Gdje ste razvili tako jako interesovanje za filozofiju? Da li je to dio vašeg univerzitetskog obrazovanja?

MB: Ne baš. Imao sam časove filozofije na fakultetu, ali moje zanimanje za filozofiju je starije od toga. Filozofiju sam počeo ozbiljnije da čitam tokom rata, sa nekih 15 ili 16 godina. Tada mi se učinilo da je Schopenhauer razumio svijet mnogo temeljitije i bolje nego bilo koja religija ili ideologija. I još uvijek tako mislim.

JKC: ”Fiat Iustitia” je, vjerujem, jedna od vaših fascinantno sazdanih priča ali i priča s impresivnim i veoma modernim rasponom materijala. Ona također sadrži i meni najdraže redove iz vašeg opusa: ”I tako srodnik ili prijatelj žrtvin ubija ubojicu. No makar bi to trebalo biti tek vraćanje duga, krv ostaje na njemu kao na tasu terazija na kojim je vagano meso.” To me uveliko podsjeća na Eshila i na obradu njegovih ideja u djelima albanskog romansijera Ismaila Kadarea. Da li ste proučavali Eshila i da li ste čitali Kadareova djela?

MB: Ismail Kadare je jedan od mojih najdražih pisaca. A Eshila sam počeo pažljivo čitati još u gimnaziji. Priča o njegovoj smrti je također jako simbolična. Jedna vrsta orla sa Balkana poznata je po lovu na kornjače; taj orao razbija oklop kornjače tako što je baca na stijene s velike visine. U priči jedan takav orao pogriješi zamijenivši Eshilovu ćelavu glavu za kamen i razbija je kornjačom. To me uvijek podsjećalo na paradoks o Ahilu i Kornjači. U mom romanu Đaur i Zulejha pisao sam o sličnosti između elegantnog i plemenitog matematičkog paradoksa i te okrutne priče: oboje spajaju imena iz knjiga iz davnina i onih o velikim, bezopasnim i dugovječnim životinjama.

JKC: Danilo Kiš je vjerovao, parafraziraću, da je umjetnička književnost majka laži. Na koji način vi povlačite crtu između umjetničke književnosti i stvarnosti i na koji način tu crtu pravite manje oštrom?

MB: Mislim da je Danilo Kiš upotrijebio taj izraz u svom djelu ”Savet mladom piscu”. Po mom mišljenju on je htio reći da u naše vrijeme pisac mora svoju prozu zasnivati ili na svom iskustvu ili na dokumentima. Međutim, mislim da Kiš nije podcijenio ulogu piščeve moći invencije. Granica između fikcije i stvarnosti nikad u literaturi nije bila savršeno oštra, naročito u modernim vremenima. Tako je, na primjer, vrlo teško reći da li je Sebaldova proza fikcija ili dokument. Ja ne povlačim liniju između te dvije strane. U osnovi prihvatam ”tradicionalni” pristup: priče i romani su fikcija, a eseji i novinski članci to nisu.

JKC: ”Crveni cvijet za Tomislava Podgorača” je pripovijetka vrijedna pažnje. Možda me je ona privukla zbog svoje velike istoričnosti ili zato što sam predajem na isusovačkom univerzitetu u Sjedinjenim Državama već trinaest.godina. Čujemo mnogo

o franjevcima u Bosni i Hercegovini, ali ne tako mnogo o isusovcima. Da li ste poznavali neke od članova Društva isusovaca? Šire govoreći, da li biste svojim čitaocima preporučili da najprije pročitaju ovu pripovijetku kao neku vrstu vaše posjetnice ili rezimea vaših metodoloških i tematskih preokupacija?

MB: Drago mi je da ste me to pitali. Krajem 19. stoljeća Družba Isusova je osnovalo gimnaziju u Travniku (mom rodnom gradu). To je u isto vrijeme bila bogoslovija i svjetovna gimnazija. Jedno stoljeće kasnije, ja sam pohađao istu tu gimnaziju. U pripovijetki koju pominjete pokušao sam uplesti svoju ranu biografiju u ”avanturu 20. stoljeća”, što je na neki način prava tema ove priče. ”Crveni cvijet” bi, na neki način, mogao biti upravo to što ste naveli—”rezime mojih metodoloških i tematskih preokupacija”.

JKC: Moglo bi se ustvrditi da je 20. stoljeće označilo kraj za mnoge tradicionalne evropske regije. Ovdje mislim na regije kao multietničke i multikonfesionalne pristore ali i kao na konkretna mjesta s osebujnim mentalitetom i tradicijom. Hoće li bogatstvo života u Litvaniji Czeslawa Milosza, u Kafkinom Pragu i Češkoj, u Bosni ili Istri, biti zamijenjeno nečim drugim, ili će to jednostavno biti izgubljeno?

MB: Odlično pitanje. Teško je na njega dati jasan odgovor. Ponekad mi se čini da veliki gradovi današnje Evrope (London, Berlin, Pariz itd.) imaju bogatstvo regija koje ste spomenuli. Ali isto tako mi se čini da ti gradovi ne mogu imati onu izvornu mješavinu mentaliteta i tradicija koja je sinergetski postojala u Češkoj, Bohemiji, Bosni ili Istri in illo tempore.

JKC: Koji pisci, na bilo kojem jeziku koji vam pada na um, zaslužuju širu pažnju svijeta, i zašto?

MB: Norveški romansijer i pripovijedač Frode Grytten, Guillermo Martinez iz Argentine, Miljenko Jergović, Goce Smilevski, Vladimir Tasić, Srđan Valjarević iz bivše Jugoslavije. Svi su oni napisali više nego jednu izvrsnu knjigu i svi imaju čitaoce u inostranstvu, ali ih svi zaslužuju još više.

Translated by Irma Alićajić © 2008 Irma Alićajić

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.